

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДІ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Жарков О. В.

аспірант

*Інститут психології імені Г. С. Костюка
Національної академії педагогічних наук України
вул. Паньківська, 2, Київ, Україна
orcid.org/0009-0002-2835-7186
crystal.energy.zharkov@gmail.com*

Ключові слова: *здібності, креативність, творча особистість, творча уява, інклюзивна освіта.*

За останні роки в Україні відбулися конструктивні зміни не лише в соціальній політиці, а й в усвідомленні суспільством проблем інвалідів. На державному рівні реалізуються програми соціально-психологічної реабілітації та інтеграції молоді з обмеженими можливостями, вживаються заходи щодо забезпечення безперешкодної мобільності та взаємодії з навколишнім середовищем, але проблема соціальної адаптації залишається однією з головних проблем у сфері навчання, праці та особистісного розвитку молодих людей з обмеженими можливостями. Актуальним питанням сьогодення є розроблення ефективних стратегій психологічних механізмів соціальної адаптації та психологічної модифікації несприятливих стратегій для покращення життя, освіти, професійного розвитку та стосунків молодих людей з руховими розладами.

Найбільш частими проблемами, з якими стикаються представники молоді з інвалідністю, є труднощі інтеграції в соціальне середовище. В організації навчально-виховного процесу особливу увагу слід приділяти соціально-психологічній адаптації та інтеграції здобувача освіти в групу, зокрема формуванню психологічної готовності педагогів до роботи з учнями з особливими освітніми потребами в гуманістичному напрямі.

Основна мета статті полягає в теоретичному дослідженні психологічних особливостей творчих здібностей молоді з обмеженими можливостями та висвітленні результатів проведеного емпіричного дослідження щодо визначення рівня сформованості творчого потенціалу, творчої уяви і креативності як складників творчих здібностей особистості. Результати дослідження свідчать про те, що в молоді з обмеженими можливостями є середній рівень сформованості таких компонентів, як творчий потенціал, творча уява та креативність. Отримані дані можуть бути використані для розроблення комплексної корекційно-розвивальної програми розвитку творчих здібностей молоді з обмеженими можливостями розвитку.

Таким чином, стрімка модернізація, реформування та збагачення змісту вищої освіти в нашій державі вимагають підготовки компетентних і висококваліфікованих спеціалістів, здатних приймати неочевидні рішення в нестандартних ситуаціях особистісно-професійної діяльності. Крім того, структура індивідуальної творчості поширюється і на людей, які працюють. Недостатній рівень теоретичної та емпіричної розробленості практичної проблеми вивчення механізмів психологічних особливостей, функціонування і творчих здібностей інвалідів (з обмеженими або особливими потребами) визначає актуальність і необхідність розгляду та розв'язання таких важливих питань.

PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF CREATIVE ABILITIES OF STUDENTS WITH DISABILITIES

Zharkov O. V.

Postgraduate Student

H. S. Kostyuk Institute of Psychology

of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine

Pankivska str., 2, Kyiv, Ukraine

orcid.org/0009-0002-2835-7186

crystal.energy.zharkov@gmail.com

Key words: *abilities, creativity, creative personality, creative imagination, inclusive education.*

In recent years, constructive changes have taken place in Ukraine not only in social policy but also in society's awareness of the problems of the disabled. At the state level, programs of social and psychological rehabilitation and integration of young people with disabilities are implemented, measures are taken to ensure barrier-free mobility and interaction with the environment, but the problem of social adaptation remains one of the main problems in the field of education and work, as well as in personal development of young people with disabilities remains one of the main problems in the field of education, work and personal development of young people with disabilities. A critical issue today is the development of effective strategies in the psychological mechanisms of social adaptation and psychological modification of unfavorable strategies to improve the life, education, professional development, and relationships of young people with movement disorders.

The most frequent problems faced by students with disabilities are the difficulties of integration in the social environment. In the organization of the educational process, special attention should be paid to the social-psychological adaptation and integration of the student into the group, in particular, the formation of the psychological readiness of teachers to work with students with disabilities in the humanistic direction of development.

The aim of the article is consists of a theoretical study of the psychological features of the creative abilities of students with disabilities and highlighting the results of the conducted empirical research in determining the level of formation of creative potential, creative imagination, and creativity as components of the creative abilities of an individual. The results of the study indicate that students with disabilities show an average level of formation of such components as creative potential, creative imagination and creativity. The obtained data can be included in the development of a comprehensive corrective and developmental program for the development of creative abilities of students with disabilities.

Thus, the rapid modernization, reformation, and enrichment of the content of higher education in our country require the training of competent and highly qualified specialists who are able to make non-obvious decisions in non-standard situations of personal and professional functioning. In addition, the structure of individual creativity extends to people who work. The insufficient level of theoretical and empirical development of the practical problem of studying the mechanisms of psychological characteristics, functioning and creative abilities of disabled people (with limited or special needs) determines the relevance and necessity of considering and solving such important issues.

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних завдань будь-якої демократичної держави є створення рівних умов і можливостей участі в житті суспільства для всіх її членів. За останнє десятиліття більшість країн Західної Європи на законодавчому рівні закріпили права людей з інвалідністю на якісну освіту.

В Україні актуальною є проблема розвитку творчих здібностей в осіб з обмеженими можливостями під час поступового впровадження реформи інклюзивної освіти в Україні. Реформування інклюзивної освіти в Україні лише розпочато і поки що перебуває на стадії більш теоретичного розроблення, ніж практичної реалізації, проте більшість реформ є досить перспективними та потребують уваги.

Розвиток творчих здібностей у представників молоді з інвалідністю на сучасному етапі стає все більш актуальним, адже сприяє вихованню в здобувачів освіти високої культури мислення, пробуджує свідомість і активність, прагнення до нового.

Отже, проблема розвитку творчих здібностей осіб з особливими освітніми потребами в ході поступового впровадження реформи інклюзивної освіти в Україні стає все більш затребуваною в сучасному науковому дискурсі.

Визначення поняття творчої особистості висвітлено досить повно у філософсько-педагогічній і психологічній науковій літературі (Н. Мельник, Л. Міщиха, В. Моляко, О. Музика, Н. Фетіскін, В. Ягоднікова, С. Яланська та ін.).

Мета статті полягає в теоретичному дослідженні психологічних особливостей творчих здібностей молоді з інвалідністю та висвітленні результатів проведеного емпіричного дослідження щодо визначення рівня сформованості творчого потенціалу, творчої уяви та креативності як складників творчих здібностей особистості.

Результати дослідження. Зокрема, Л. Міщиха визначає творчу особистість як людину, яка вміє нестандартно підходити до розв'язання вже знайомих завдань і має певний перелік якостей, що суттєво виділяє її із загальної маси [9].

Серед ознак, що відрізняють творчу особистість, С. Яланська виділяє високий ступінь життєвої енергії, здатність тривалий час концентрувати увагу на певному об'єкті, робити самостійні судження та оцінювання зовнішньої дійсності [21].

Особливо цікавими є погляди вчених на творчі здібності людини. Доктор В.М. Ямницький пише, що творчість виступає як вроджене бажання і в цьому сенсі її можна порівняти з інстинктом. Це бажання властиве величезній кількості людей і виражається у вигляді специфічних здібностей в одних і яскравих талантів у інших. Проте важко знайти людину, повністю позбавлену цієї цінної якості: як резюмує В.М. Ямницький, здатність до

творчості – це найбільший дар, який природа дала людині на нескінченному шляху еволюції [22].

Однак є й протилежні думки. Вважається, що розвиток здібностей людини не є генетично зумовленим процесом. Творчі здібності – це не вроджений талант, а результат історичного розвитку людства. Люди народжуються без свідомості, без природних уявлень, без людських якостей і людських здібностей [3].

Здібності людини традиційно поділяють на природні (загальні), набуті та спеціальні. У формі творчих вчинків і поведінки проявляються як природні, так і набуті здібності. Правильно буде сказати, що спеціальні здібності не виникають поза конкретною діяльністю, з чого можна зробити два висновки. По-перше, спеціальні здібності виникають на основі конкретних видів діяльності. По-друге, основою останнього є загальна дієздатність людини. Спеціальні здібності не тільки виявляються в діяльності, а й створюються і реалізуються в конкретних її видах. Крім того, компетентність не є незмінною характеристикою людини, а існує в постійному розвитку. Здібності виявляються як особистісна властивість людини і стають суб'єктивною умовою успішного виконання тієї чи іншої діяльності. Особливістю компетентності є те, що вона не може бути виражена без вроджених якостей, а її розвиток визначається специфічними генетичними якостями. Здібності є первинною природною основою ще не розвинених здібностей.

В.О. Моріакко наводить кілька авторських визначень:

1) обдарованість – спадкова анатомо-фізіологічна особливість, на основі якої розвиваються здібності творчо обдарованої особистості;

2) схильність – установка на вибірково зосередженість на певній діяльності, в основі якої лежить інтерес, постійна потреба займатися певною діяльністю, бажання її вдосконалювати, що є основою покликання;

3) компетентність – особистісні властивості людини, які дають їй змогу здійснювати діяльність шляхом більш успішного засвоєння та розв'язання конкретних завдань і проблем;

4) загальна компетентність – особистісні властивості людини, які є основою для оволодіння та виконання будь-якої діяльності;

5) спеціальна компетентність – специфічна властивість особи, що дає їй змогу оволодіти та виконувати будь-яку діяльність;

6) творчі здібності – нестійка здатність людини, яка дає їй змогу успішно здійснювати певну творчу діяльність;

7) обдарованість – особливе поєднання здібностей, інтересів, потреб, що дає змогу людині виконувати певну діяльність на якісно новому, вищому рівні;

8) творча обдарованість – здатність особистості успішно виконувати творчі завдання та здійснювати творчу діяльність більш оригінально, ніж показує звичайна людська творчість;

9) обдарованість – система якостей, властивостей особистості, які дають змогу індивіду досягати великих успіхів у творчому виконанні творчої діяльності;

10) геніальність – системна риса особистості, яка вказує на неабияку оригінальність людських досягнень і дуже велику перевагу над рівнем звичайної творчої і навіть обдарованої діяльності [10, с. 3–5; 11, с. 2–10].

Про природу і походження творчих здібностей написано чимало, але суперечки щодо їх психологічної природи тривають і донині: багато послідовників Ф. Гальтона вважають, що здібності повністю визначаються «генетичним апаратом» людини. Як би там не було, ясно одне: творчі здібності – це психічна властивість людини, яка є передумовою успішного виконання будь-якої діяльності (наприклад, набуття знань, умінь і навичок і використання їх у праці).

Творчі здібності являють собою синтез особистісних рис і характеристик, порівняльна характеристика яких передбачає наявність певних властивостей, що гарантують новизну й оригінальність продуктів діяльності та ступінь їх ефективності [23, с. 109–122].

Причому така компетентність проявляється насамперед у здатності адекватно реагувати на події та в готовності використовувати нові можливості в діяльності, яка постійно оновлюється.

Поняття «творчі здібності» в психолінгвістичному розумінні бере початок із таких важливих загальнонаукових та психологічних термінів, як «творчість» і «компетентність». Психологічний зміст цих понять за останні десятиліття зазнав кілька змін.

Творчість у психології розглядається з різних позицій – як продукти, творчі процеси, творчі здібності, особливості творчої діяльності. Оскільки креативність розглядається з погляду творчих процесів, творчих здібностей, особливостей творчої діяльності, то доцільно розглядати креативність як циклічний реальний процес, який доповнює логічний розвиток ідей, уявних образів, ментальних схем. Інтелектуально-екзистенційна та ціннісно-смилова напруга, навпаки, зрештою призводить до продуктивної ефективності циклу творчих дій і відкриттів, який максимально використовує в оптимальній самодіяльності когнітивні, мотиваційні, сенсорно-інтуїтивні, творчі та вольові ресурси і самореалізацію на піку її проблемно-діалогічної свідомості [18]. На цьому аналітичному тлі стає очевидним, що продукти і форми творчої поведінки (ситуаційний ком-

понент, мотиваційний компонент, діяльнісний компонент і післядіяльнісний компонент) є важливими для вивчення психології творчості як динамічної психологічної культури, яка складається з чотирьох компонентів.

В.В. Рибалка зазначає, що в спеціальній науковій літературі поняття «творчість» найчастіше визначають як процес діяльності. У результаті створюються якісно нові матеріальні та духовні цінності. Водночас творчість створює нові реалії, які задовольняють різноманітні соціальні та особистісні потреби, засновані на пізнанні законів об'єктивного світу [15, с. 80–90]. На думку вченого, творчість у психології вивчається з двох основних аспектів: процесуального та особистісного. Перший аспект визначає суб'єкт творчості, об'єкт впливу та маніпуляції, а також особливості перетворення суб'єкта в об'єктивну реальність загалом. Таким чином, основна увага зосереджена на етапах, фазах і наслідках такої трансформації [15, с. 80–90].

За С.О. Сисоевою, в цьому сенсі творчість у психологічній сфері має як вузьке, так і широке значення. У вузькому розумінні – це форма людської діяльності, що породжує якісно нові та оригінальні продукти певної цінності в матеріальній чи духовній сфері; у широкому розумінні – будь-яка діяльність людини, яка самостійно відкриває (принаймні для себе) нові способи, засоби їх реалізації та нові результати, хід цієї діяльності може бути охарактеризований як момент творчості [17].

У сучасній вітчизняній психології під творчістю розуміють високоусвідомлену діяльність людини, спрямовану на створення нових продуктів матеріальної і духовної культури, що мають суспільно-історичне значення, теоретичну і практичну діяльність людини з об'єктивно новими результатами: новими знаннями, оригінальними способами розв'язання конкретних завдань, науковими відкриттями, новими технологіями, високохудожніми творами мистецтва тощо [14].

Творча особистість, на думку В.В. Рибалки, є найбільшою цінністю для будь-якого суспільства, оскільки вона характеризується високою продуктивністю, результативністю творчої праці, яка має особистісне та суспільне значення. Для творчих людей характерні: самостійність, яка виявляється в суперечливості суджень і оцінок; відкритість, тобто готовність сприймати нове і незвичайне; висока толерантність до невизначених ситуацій; конструктивна діяльність у цих ситуаціях; розвинене естетичне почуття; прагнення до прекрасного; філософське почуття гумору; відкрита любов до життя в усіх його витончених формах [15, с. 80–90].

К.К. Кисельов ввів у пострадянський науково-психологічний обіг поняття «творчість» і показав його обґрунтованість в усталених і звичних

наукових визначеннях понять «творчість» і «здібності». Він розглядав креативність (і творчі здібності загалом) як здатність до трансформації знань (стосуються уяви, фантазії тощо) [6, с. 92–96].

Як уже зазначалося в попередніх дослідженнях, англійське слово «creativity» в перекладі на технічний рівень означає творчий «потенціал», а не стереотипне «креативність». Легко побачити потенціал як приховані можливості для творчої дії [16].

Для розвитку креативності необхідне сприятливе мікросередовище. Подібну ідею висловлювали представники теорії інвестування, які позитивно, корисно, а в деяких випадках і негативно впливають на розвиток творчої особистості. Проте в роботі з творчими учнями-інвалідами необхідно враховувати також специфічні чинники, які виникають унаслідок дефектів фізичного чи психологічного стану: дисгармонійність розвитку (через фізичний дефект у них досить розвинені мовні функції та пізнавальна активність на відміну від емоційності й дрібної моторики з раннього дитинства); замкнутість у спілкуванні (з раннього дитинства їх оточує невелика кількість людей: батьки, брати/сестри, і вони не виходять за межі кола спілкування); надзвичайно виражена пізнавальна мотивація (вивчення нового матеріалу сприяє емоційному піднесенню); тонка психічна конституція (надмірна самокоханість, сором'язливість або, навпаки, істеричність); індивідуальність (невміння працювати в команді, замкнутість) [8].

Для кращого забезпечення обставин, що сприяють розвитку креативності, позитивним елементом є створення в освітньому середовищі неціннісного ставлення, заохочення спонтанності, підтримка творчої особистості, орієнтація на розвиток, потенціал і реальні можливості представників молоді з інвалідністю, які можуть бути реалізовані відповідно до стану їх здоров'я. Ю. Гуренко у своїх дослідженнях звертає увагу на те, що для розвитку творчого потенціалу необхідна сприятлива атмосфера господаря, в якій особистість може безпечно рости і розвиватися, а згідно з гуманістичною концепцією К. Роджерса, в таких умовах особистість буде мати вільну можливість проявити власне «Я», що позитивно вплине на її творчі пориви [4].

На думку сучасних дослідників гуманістичного напрямку в педагогіці, значущим орієнтиром ефективного розвитку здібностей молоді з обмеженими можливостями на базі вищої освіти має стати соціальна спрямованість через опору на можливість людини та соціальну взаємодопомогу, максимальне використання зовнішніх ресурсів. В. Ягоднікова наголошує на необхідності супроводу молоді з інвалідністю шляхом упровадження специфічних методів і прийомів педагогічної роботи. Саме

в цьому аспекті значною мірою проявляється майстерність викладача та його особиста готовність до співпраці з представниками молоді з особливими освітніми потребами [20, с. 133–138].

В. Моляко як представник соціального підходу до розуміння творчості зазначає, що людина народжується в соціальному світі, відповідно до цього саме соціальний чинник опосередковує творчі здібності особистості та сприяє їх реалізації [11, с. 2–10].

О. Музика зазначає, що креативність тісно пов'язана з відчуттям нового, нестандартним підходом до розв'язання завдань, оригінальністю мислення особистості, а також бажанням людини бути корисною людству [12, с. 63–72].

Я. Чжоу зазначає, що креативність і розкриття творчого потенціалу особистості залежить від її особистісних якостей, особливостей мислення та поглядів на світ [19].

Запровадження програми розвитку інклюзивної освіти в деяких європейських країнах розпочато з 70-х років ХХ століття. В Україні тривалий час йшли дискусії законодавців щодо впровадження програми інклюзивної освіти. Зокрема, Концепція розвитку інклюзивної освіти була ухвалена Верховною Радою ще у 2010 році, проте найбільш повно її реалізовано за останні три роки реформи 2017 року, внаслідок чого вона зазнала багатьох змін і законодавчих доповнень.

Метою причетних до реалізації реформи є зміна ціннісної парадигми – «єдине суспільство, яке включає людей з різними проблемами». Сучасною світовою тенденцією є прагнення до деінституціоналізації та соціальної адаптації осіб з особливостями психофізичного розвитку. Відтепер на державному рівні закріплено повагу до людей з обмеженими фізичними та інтелектуальними можливостями, що є значним кроком вперед у демократичному розвитку держави.

Важливість упровадження інклюзивної освіти полягає в орієнтації освітнього середовища на успішність здобувача з особливими освітніми потребами, реалізацію його здібностей. Відповідаючи на потреби молоді з інвалідністю і гарантуючи відповідну якість освіти, мінімізується дискомфортність освітнього процесу, і, як наслідок, підвищується громадська та культурна участь кожної людини в житті суспільства, незалежно від обмежень здоров'я. Ця концепція заснована і пропагована ЮНЕСКО [2].

Проблеми формування та розвитку творчих здібностей осіб з обмеженими можливостями висвітлюються в працях багатьох учених. Зокрема, в роботі Г. Іваннікової проаналізовано важливу роль розкриття творчих здібностей у формуванні психологічного благополуччя молоді з обмеженими можливостями [5, с. 194–196].

Своєю чергою І. Авраменко аналізує необхідність виявлення та розвитку творчих здібностей молоді з обмеженими можливостями в процесі навчання, щоб мати змогу отримувати знання на рівні з типовими представниками молоді [1, с. 12–18].

Роль творчих здібностей у становленні людини з інвалідністю дуже значна, адже наявність творчості відіграє величезну роль у житті та розвитку людини. Конкретне мислення та креативність допомагають людям як у стосунках, так і на роботі, але найголовніше те, що творчі люди вміють виразити свою індивідуальність, що допомагає досягти успіху в будь-якій справі. Творча людина з інвалідністю прагне більше пізнати навколишній світ як у сфері основної діяльності, так і в суміжних сферах.

Зміна освітньої парадигми зумовлює необхідність переосмислення сфери розвитку творчої особистості засобами мистецтва та розроблення ефективних умов, оптимальних методів і технологій, що відповідають сучасним методологічним і теоретичним засадам. Творчий потенціал особистості яскраво проявляється в художньо-естетичній діяльності, зокрема в активному опануванні нею мистецтва. Особливе місце серед таких досліджень займає розгляд імпровізації як стимулу розвитку творчих здібностей особистості. Як свідчать дослідження Я. Чжоу, оцінювати творчі здібності можна не лише за результатом діяльності митця, а й за процесуальними характеристиками, зокрема імпровізацією, яка своєю чергою опосередковує вивільнення творчого потенціалу, прояв креативності та стимулює мотивацію творчої діяльності [19].

Відповідно до позиції, запропонованої І. Малишевською, атмосфера в освітньому середовищі повинна інтегрувати в собі адекватність вимог до здобувача освіти з урахуванням його потенційних можливостей відповідно до специфіки діагнозу, тому освітня система повинна поєднувати надання допомоги із заохоченням самостійності дитини, розумною системою вимог, збагаченням діяльності та спілкування учня з урахуванням попереднього досвіду навчання. Іншим чинником є необхідність психолого-педагогічного супроводу представників молоді з інвалідністю та забезпечення активної

зацікавленої позиції соціального середовища, психолого-педагогічної підтримки, створення можливостей для самореалізації у творчості та професійної реалізації, відповідно, ці аспекти неможливо реалізувати без медичного супроводу на основі освітнього простору [7, с. 25–27].

Важливо також окреслити необхідні акценти психолого-педагогічної підтримки в роботі з молоддю з інвалідністю в інклюзивному середовищі. Зокрема, Т. Пашукова, А. Допіра наголошують, що психологічний супровід розвитку креативності в молоді з обмеженими можливостями необхідно визначати як складну систему організаційних, діагностичних, виховних та розвивальних заходів, що сприяють активізації творчих можливостей, саморозвитку і самореалізації здобувачів освіти [13, с. 61–70].

Своє бачення креативності надає В. Ягоднікова, зазначаючи, що креативність – це творча здатність особистості відтворювати нове, вона поєднує в собі такі структурні компоненти творчої особистості, як допитливість, уява, схильність до ризику та складність [20, с. 133–138].

Отже, слід зазначити, що розвиток творчих здібностей необхідний сучасній людині, оскільки суспільству потрібні творчі люди. Людина зможе правильно оцінити зміни, що відбуваються в суспільному, культурному та науковому житті, якщо буде мислити творчо. Процес створення необхідних умов для успішної інтеграції молоді з особливими освітніми потребами в освітню систему ЗВО вимагає наукової обґрунтованості, підготовки програм для різних груп інвалідності, ієрархічної та скоординованої організаційної діяльності суб'єктів, системного підходу до виявлення та низки інших факторів.

У результаті психодіагностичного дослідження було виявлено певні особливості творчих здібностей молоді з інвалідністю.

Статистичне оброблення даних, отриманих за методикою Н. Фетисякіної, виявило середній рівень сформованості творчого потенціалу в основній і контрольній групах досліджуваних, при цьому статистично значущих відмінностей не виявлено. Таким чином, отримані дані свідчать про те, що досліджувані представники молоді з інвалідністю та здорові мають якості, які доз-

Таблиця 1

Результати дослідження рівня творчого потенціалу молоді з інвалідністю за методикою Н. Фетисякіної [21]

	Представники молоді з інвалідністю		Здорові представники молоді		U	стор
	Середній	Стандартне відхилення	Середній	Стандартне відхилення		
Творчий потенціал	32,50	8,77	32,05	8,06	197,00	0,94

воляють їм творити та можуть стати основою для розвитку творчих здібностей у всьому їх розмаїтті. Проте наразі перед досліджуваними існують певні бар'єри, як-от особистий страх, тобто страх перед незнайомим видом діяльності, зміною способу життя, страх перед новими ідеями та бажання підкорятися стандартним і вже відомим моделям поведінки, соціальний страх, тобто страх перед загальним осудом і зневагою. У людей особливої соціальної категорії, а саме молоді з інвалідністю, страхи щодо розвитку власного творчого потенціалу здебільшого зумовлені соціальною дискримінацією, бажанням бути практично корисним, щоб не створювати підстав для нехтування особистістю, соціальних конфліктів і непорозуміння. Такі бар'єри здебільшого призводять до руйнування творчого потенціалу особистості, формування хибного уявлення про творчість загалом – розуміння її як другорядного шляху розвитку особистості, яким можна знехтувати заради більш прийнятної, в соціальному сенсі, діяльності. Тим не менш, наявність зазначеного рівня творчого потенціалу зумовлює необхідність його подальшого розвитку та усвідомлення креативності як особливого засобу розвитку особистості, що суттєво сприяє інтеграції молоді з обмеженими можливостями в сучасне суспільство.

Результати статистичного оброблення даних, отриманих за методикою Т. Пашукової, О. Допіра, Г. Дьяконової, вказують на середній рівень творчої уяви обох досліджуваних груп [13, с. 61–70]. При цьому, як і за показниками рівня творчого потенціалу, за результатами порівняльного аналізу не виявлено статистично значущих відмінностей в отриманих показниках представників молоді з інвалідністю та здорової молоді.

Творча уява передбачає створення нових образів, ситуацій, предметів та ідей, які досі не мали подібної моделі. Вона здебільшого є основою творчого процесу і допомагає створити новий, абсолютно унікальний творчий продукт.

За результатами дослідження можна відзначити, що обидві групи досліджуваних характеризуються потенціалом продукування нових ідей та образів у власній уяві. Однак, подібно до результатів дослідження творчого потенціалу випробовуваних, наявність певних страхів і бар'є-

рів викликає «блокування» систем творчої уяви, таким чином, творчість стає більш традиційною, що діє за вже сформованими шаблонами.

Страх перед упровадженням нових ідей та образів також здебільшого зумовлений усталеними соціальними стандартами. Наприклад, розглядаючи напрям абстракціонізму у творчості, можна підтвердити нерозуміння продуктів цієї діяльності з боку суспільства. Проте абстракціонізм передбачає високий рівень творчої уяви, здатності до прогнозування та емпатійного розуміння. Особливо гостро це питання може постати у представників молоді з обмеженими можливостями, оскільки їхнє розуміння світу і творчість у більшості випадків суттєво відрізняється від усталених стандартів суспільства. Через страх бути знехтуваним суспільством їм все частіше доводиться підлаштовуватися під загальний суспільний порядок, а не інтегруватися в нього як повноцінна творча особистість. Тому розвиток творчої уяви є однією з найбільш актуальних проблем у контексті означеної теми.

Результати статистичного оброблення даних, отриманих за методикою Є. Туніка, свідчать про загальний середній рівень творчої креативності досліджуваних представників молоді обох груп. Розглядаючи компоненти творчості, які тісно взаємопов'язані між собою, можна відзначити таке. Обидві діагностичні групи характеризуються середнім рівнем схильності до ризику, що свідчить про наявність певних бар'єрів, які не дозволяють презентувати результати власної творчості або вибирати нестандартні напрями та ідеї для творчості незалежно від громадськості, ставити перед собою вищі цілі. Цей страх перед загальним осудом і депресією від можливих помилок і невдач також впливає на допитливість досліджуваних представників молоді, яка також виражена на середньому рівні – молодь більш орієнтована на загальноприйняті й уже відомі механізми діяльності, ніж на побудову нових моделей. Допитливість також впливає на рівень складності тих завдань і цілей, які потенційно можуть виконати здобувачі освіти з особливими потребами – вони схильні вибирати щось більш досяжне для себе, хоча їхній потенціал дозволяє їм прагнути і досягати більш складних цілей. Виявлено також середні показ-

Таблиця 2

Результати дослідження рівня творчої уяви представників молоді з інвалідністю за методикою Т. Пашукової, О. Допіра, Г. Дьяконова [13]

	Представники молоді з інвалідністю		Здорові представники молоді		U	стор
	Середній	Стандартне відхилення	Середній	Стандартне відхилення		
Творча уява	30,95	14,21	32,35	12,14	183,00	0,65

Таблиця 3

Результати дослідження рівня творчої креативності представників молоді з інвалідністю за методикою Є. Тунік [20, с. 133–138]

	Представники молоді з інвалідністю		Здорові представники молоді		U	стор
	Середній	Стандартне відхилення	Середній	Стандартне відхилення		
Схильність до ризику	14,70	3,18	14,80	2,63	196,00	0,90
Допитливість	14,60	2,84	15,55	2,80	160,00	0,27
Складність	14,30	2,98	14,90	2,71	178,00	0,54
Уява	14,95	2,39	14,45	2,72	178,00	0,54
Загальний показник	58,55	5,49	59,70	5,11	179,00	0,57

ники сформованості уяви досліджуваних – вони часто розмірковують про нові ідеї, отримані під впливом особистих вражень про світ, але мають побоювання щодо впровадження цих ідей в особисту творчість і їх демонстрації в суспільстві.

Отже, за результатами емпіричного дослідження ми можемо підтвердити необхідність розвитку всіх окреслених компонентів творчої діяльності представників молоді з інвалідністю.

Висновки. Аналіз теоретичних ракурсів проблеми розвитку творчих здібностей у молоді з інвалідністю дозволив виокремити модель властивостей творчої особистості, яка включає: самовпевненість, високу пізнавальну мотивацію, перфекціонізм, рідше завищену самооцінку, самостійність. Установлено також специфічні чинники розвитку творчих здібностей представників молоді з обмеженими можливостями, як-от: дисгармонійність розвитку, замкнутість у спілкуванні, надзвичайно виражена пізнавальна мотивація, тонка психічна конституція, індивідуальність. Теоретично обґрунтовано, що для кращого

забезпечення обставин, які сприяють розвитку креативності молоді з обмеженими можливостями, позитивними елементами є створення неоцінювального ставлення в освітньому середовищі, заохочення спонтанності, підтримка творчої діяльності, спрямованість на розвиток потенційних можливостей здобувача освіти та його реальних можливостей, які можуть бути реалізовані з огляду на ступінь порушення стану здоров'я.

У результаті аналізу емпірично отриманих даних виявлено середній рівень розвитку таких компонентів творчої діяльності молоді, як творчий потенціал, творча уява та креативність, що пов'язано з наявністю бар'єрів, які призводять до руйнування творчої особистості та формування образу креативності як інструменту інтеграції особи в сучасне суспільство. Отже, отримані результати зумовлюють створення корекційно-розвивальної програми в освітньому середовищі, яка сприятиме розвитку творчих здібностей здобувачів освіти, усуненню наявних бар'єрів, набуттю почуття реалізованості та впевненості в собі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авраменко І. Необхідність організації самостійної форми роботи студентів з особливими освітніми потребами у ВНЗ. Київ, 2022. С. 12–18.
2. Антоноук. Л. Вісник науково-дослідницької лабораторії інклюзивної освіти. № 2. Рівне : РОППО, 2011. 43 с.
3. Гуменюк О.Є. Теорія і методика інноваційно-психологічного клімату загальноосвітнього навчального закладу : монографія. Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. 340 с.
4. Гуренко Ю. Діагностика творчих здібностей студентів гуманітарних спеціальностей. 2016. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPIPress/29216/1/Elita_2017_46_Hurenko_Diahnostyka.pdf
5. Іваннікова Г. Перспективи дослідження психологічного благополуччя молоді з інвалідністю. Київ, 2014. С. 194–196.
6. Кисельов К. Інтелект і креативність різних модальностей у структурі особистості майбутнього вчителя початкової школи. *Науковий вісник ВО МНПУ Сухомлинського*. 2017. № 2 (18). С. 92–96.
7. Малишевська Ю. Проблеми корекційного утворення в Україні. Умань : Уманський державний і педагогічний університет. 2013. С. 25–27.
8. Мельник Н. Інклюзивна освіта: наукові засади, проблеми та впровадження в загальноосвітній навчальний заклад: інформаційно-методичний бюлетень. 2011. 107 с.
9. Міщиха Л. Психологія творчості. Івано-Франківськ : Гостинець, 2007. 448 с.
10. Моляко В.О. Актуальні соціально-психологічні аспекти проблеми обдарованості. *Обдарована дитина*. 1998. № 1. С. 3–5 ; № 2. С. 2–6 ; № 3. С. 2–5.

11. Моляко В. Психологічна теорія творчості. 2004. С. 2–10.
12. Мусіка О. Криза творчої особистості: суб'єктно-ціннісний підхід до типології. Київ : Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України, 2001. С. 63–72.
13. Пашукова Т., Допіра А. Практикум із загальної психології. Київ : Знання, 2010. С. 61–70.
14. Психологічна енциклопедія / ред. О.М. Степанов. Київ : Академвидав, 2006. 424 с.
15. Рибалка В.В. Особистісний підхід як психолого-педагогічний принцип організації професійно-професійної підготовки шкільної молоді. *Психологія особистісно орієнтованої професійної підготовки шкільної молоді : наук.-метод. посібник*. Київ, Тернопіль : Підручники і посібники, 2002. С. 80–90.
16. Саврасов М.В. Емоційно-мотиваційні компоненти креативності особистості : дис. ... кандидат психол. наук : спец. 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології». Харків. 2012. 224 с.
17. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості : підручник. Київ : Міленіум, 2006. 346 с.
18. Фурман А.В. Теорія навчальних проблемних ситуацій: психолого-дидактичний аспект : монографія. Тернопіль : Астон. 2007. 164 с.
19. Чжоу Ян. Психологічні особливості розвитку творчих здібностей учнів-музикантів. *Південна Україна. Нац. пед. ун-т імені К.Д. Ушинського*. Одеса, 2010. 259 с.
20. Ягоднікова В. Принципи формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи. Вінниця : Нова педагогічна думка, 2015. С. 133–138.
21. Яланська С. Психологія творчості. Полтава : Видавництво «Симон», 2018. 182 с.
22. Ямницький В.М. Розвиток життєтворчої активності особистості : теорія та експеримент : монографія. Одеса : ПНЦ АПН України, 2007. 362 с.
23. Gaillard J.M. The expression of psychodynamic forces in the paintings of Modigliani. *Inter. J. Short-Term Psychotherapy*. V. 7. 1992. P. 109–122.

REFERENCES

1. Avramenko I. (2022) Neobkhdnist orhanizatsii samostiinoi formy roboty studentiv z osoblyvymy osvitinymy potrebamy u VNZ [The need to organize independent work for students with special educational needs in universities]. Kyiv. S. 12–18. [in Ukrainian]
2. Antoniuk. L. (2011) Visnyk naukovo-doslidnytskoi laboratorii inkluzyvnoi osvity [Bulletin of the Research Laboratory of Inclusive Education]. Visnyk № 2. Rivne : ROIPPO. 43 s. [in Ukrainian]
3. Humeniuk O. Ye. (2008) Teoriia i metodyka innovatsiino-psykholohichnoho klimatu zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu : monohrafiia [Theory and methodology of innovative and psychological climate of a general educational institution: monograph]. Ternopil : Pidruchnyky i posibnyky. 340 s. [in Ukrainian]
4. Hurenko Yu. (2016) Diahnostyka tvorchykh zdibnosti studentiv humanitarnykh spetsialnosti [Diagnostics of creative abilities of students of humanities specialties]. Internet resurs. Rezhym dostupu: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPIPress/29216/1/Elita_2017_46_Hurenko_Diahnostyka.pdf [in Ukrainian]
5. Ivannikova H. (2014) Perspektyvy doslidzhennia psykholohichnoho blahopoluchchia molodi z invalidnistiu [Prospects for research into the psychological well-being of youth with disabilities]. Kyiv. S. 194–196. [in Ukrainian]
6. Kyselov K. (2017) Intelekt i kreatyvni riznykh modalnosti u strukturi osobystosti maibutnoho vchytelia pochatkovoї shkoly [Intelligence and creativity of different modalities in the personality structure of a future primary school teacher]. *Naukovyi visnyk VO MNPV Sukhomlynskoї*. № 2(18). S. 92–96. [in Ukrainian]
7. Malyshevska Yu. (2013) Problemy korektsiinoho utvorennia v Ukraini [Problems of correctional education in Ukraine]. Uman : Umanskyi derzhavnyi i pedahohichnyi universytet. S. 25–27. [in Ukrainian]
8. Melnyk N. (2011) Inkluzyvna osvita : naukovy zasady, problemy ta vprovadzhennia v zahalnoosvitnii navchalnyi zaklad : informatsiino-metodychnyi biuletен [Inclusive education: scientific principles, problems and implementation in a general education institution: information and methodological bulletin]. 107 s. [in Ukrainian]
9. Mishchykha L. (2007) Psykholohiia tvorchosti [Psychology of creativity]. Ivano-Frankivsk : Hostynets. 448 s. [in Ukrainian]
10. Moliako V. O. (1998) Aktualni sotsialno-psykholohichni aspekty problemy obdarovanosti [Current socio-psychological aspects of the problem of giftedness]. *Obdarovana dytyna*. № 1. S. 3–5; № 2. S. 2–6; № 3. S. 2–5. [in Ukrainian]
11. Moliako V. (2004) Psykholohichna teoriia tvorchosti [Psychological theory of creativity]. S. 2–10. [in Ukrainian]
12. Musika O. (2001) Kryza tvorchoi osobystosti: subiektno-tsinnisnyi pidkhid do typolohii [The crisis of the creative personality: a subject-value approach to typology]. Kyiv : Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuка APN Ukrainy. S. 63–72. [in Ukrainian]

13. Pashukova T., Dopira A. (2010) Praktykum iz zahalnoi psykholohii [Workshop on general psychology]. K. : Znannia. S. 61–70. [in Ukrainian]
14. Psykholohichna entsyklopediia [Psychological encyclopedia] (2006) : avtored.red. O. M. Stepanov. K.: Akademvydav. 424 s. [in Ukrainian]
15. Rybalka V. V. (2002) Osobystisnyi pidkhd yak psykholoho-pedahohichni pryntsyp orhanizatsii profesiino-profesiinoi pidhotovky shkilnoi molodi [Personal approach as a psychological and pedagogical principle of organizing professional training of school youth]. Psykholohiia osobystisno oriientovanoi profesiinoi pidhotovky shkilnoi molodi : nauk.-metod. posibnyk. Kyiv, Ternopil : Pidruchnyky i posibnyky. S. 80–90. [in Ukrainian]
16. Savrasov M. V. (2012) Emotsiino-motyvatsiini komponenty kreatyvnosti osobystosti [Emotional and motivational components of personality creativity] : dys. ... kandydat psykhol. nauk : spetsialist 19.00.01 “Zahalna psykholohiia, istoriia psykholohii” Kharkiv. 224 s. [in Ukrainian]
17. Sysoieva S. O. (2006) Osnovy pedahohichnoi tvorchosti : pidruchnyk [Fundamentals of pedagogical creativity: textbook]. K. : Milenium. 346 s. [in Ukrainian]
18. Furman A. V. (2007) Teoriia navchalnykh problemnykh sytuatsii: psykholoho-dydaktychnyi aspekt : monohrafiia [Theory of educational problem situations: psychological and didactic aspect: monograph]. Ternopil : Aston. 164 s. [in Ukrainian]
19. Chzhou Yan (2010) Psykholohichni osoblyvosti rozvytku tvorchykh zdibnostei uchniv-muzykantiv [Psychological features of the development of creative abilities of student musicians]. Pivdenna Ukraina Nacionalnoho ped. un-t imeni K. D. Ushynskoho. Odesa. 259 s. [in Ukrainian]
20. Yahodnikova V. (2015) Pryntsypy formuvannia innovatsiinoi spriamovanosti vykhovnoho protsesu zahalnoosvitnoi shkoly [Principles of forming an innovative orientation of the educational process of a comprehensive school]. Vinnytsia. Nova pedahohichna dumka. S. 133–138. [in Ukrainian]
21. Yalanska S. (2018) Psykholohiia tvorchosti [Psychology of creativity]. Poltava: Vydavnytstvo “Symon”. 182 s. [in Ukrainian]
22. Yamnytskyi V. M. (2007) Rozvytok zhyttietvorchoi aktyvnosti osobystosti : teoriia ta eksperyment : monohrafiia [Development of life-creating activity of the individual: theory and experiment: monograph]. Odesa : PNTs APN Ukrainy. 362 s. [in Ukrainian]
23. Gaillard J. M. (1992) The expression of psychodynamic forces in the paintings of Modigliani. *Inter. J. Short-Term Psychotherapy*. V. 7. P. 109–122. [in English]